

Умовні скорочення

КМНМГП – Коломийський музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й.Коб-ринського;
г.р.л. – глина, розпис, лак.

1. Баран Р.Р. Зачарована мистецтвом // Перевал. – 2005. – №4. – С.205–207.
2. Баран Р.Р. // Диво Марії Ковальчук. – Коломия. – 2005. – С.3–8.
3. Баран Р.Р. Серйозні забавки Марії Ковальчук // Писанка. – 1997. – С.26–27.
4. Альбом // Коломийський музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття. – 2005. – С.86–90.
5. Баран Р.Р. До проблем формування українського національного стилю в кераміці // Животоки. – 2004. – С.23–28.
6. Альбом // Коломийський музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття. – Коломия, 2005. – 39 с.

The given article lights creation of folk master of ceramic sculpture of Maria Fedorivni Covalchouc. The attempt of division into the periods of artistic activity M.Covalchouc is done, the analysis of structural is conducted and ornamental colouristical vividness of works of good hand. Composition integrity, richness of content of works and reflection at them of folk culture and way of life of habitants Colomiya region, is marked.

Key words: folk master, clay sculpture, composition, decorative pattern, color.

УДК 745.52

ББК 85.140.5

Олена Волинська

ХУДОЖНЬО-ОСВІТНІ ТА МЕТОДИЧНІ ІДЕЇ У ТВОРЧОСТІ НАРОДНОГО ХУДОЖНИКА УКРАЇНИ МИХАЙЛА БІЛАСА

Автором розкрито дидактичні основи творчості М.Біласа в контексті традицій художньої освіти Галичини. Проаналізовано вплив національної культури на світогляд, естетичні ідеали, моральні цінності і трудові якості особистості.

Ключові слова: художня освіта, митець, національне мистецтво, національна художня освіта.

Білас – це стиль, школа, академія, яка стверджує потенціал української нації найсучаснішими художніми формами...
Ю.Лащук

Сучасна школа України вимагає нових підходів педагогічної науки щодо формування національно свідомої людини. Важливу роль у зазначеному процесі відіграє художньо-освітня галузь. Адже саме тут, на зламі двох наук – педагогіки й мистецтвознавства, напрацьовано значний навчально-виховний досвід, який варто знати з метою використання в практиці сьогодення. Важливу роль у вирішенні зазначеної проблеми має вивчення й впровадження прогресивних художньо-освітніх здобутків України та їх використання в практиці сучасної школи. Зразковою в зазначеній проблемі є творча діяльність художника М.Біласа, яку необхідно добре вивчити задля застосування в художньо-освітній галузі України.

Дослідженню проблеми художньої освіти України та Галичини, зокрема в мистецтвознавчому аспекті, присвячено праці Є.Антоновича, Р.Захарчук-Чугай, М.Станкевича, Л.Волошин, Т.Максиська, О.Ноги, О.Ріпко, Р.Шмагала та ін. [1; 5; 9; 11; 13; 15]. Низка досліджень щодо мистецького доробку М.Біласа належить перу О.Білас-Березової, В.Качкану, Ю.Лащуку, В.Янченко та ін. [2; 3; 4; 7; 8; 10; 16]. Проте в цих роботах не проаналізовано художньо-освітні та методичні ідеї у творчості Народного художника України М.Біласа.

Мета статті – розкрити дидактичні засади творчості М.Біласа в контексті традицій художньої освіти Галичини.

Варто наголосити, що становлення ткацької художньої освіти Галичини відбулося наприкінці XIX століття. Цьому сприяв високий рівень розвитку ткацького народного ремесла в краї,

спричинений натуральним способом ведення господарства, сировинною базою та ринком збуту. Найвідомішим осередком народного ткацького ремесла була Гуцульщина. Саме тут у мистецьких родинах напрацьовано традиції народного ткацького ремесла (виготовлення та фарбування пряжі, тканих виробів; особливості орнаментики тощо). Зазначений період характеризувався заснуванням у краї Львівської школи декоративного мистецтва та художнього промислу (1876), мережі навчальних закладів – так званих Наукових крайових ткацьких варстатів у Косові (1882), Глинянах (1885), Корчині (1886), Кросні (1887), Вілямівці (1887), Рихвальді (1891), Горлиці (1893) тощо [17; 19]. Зазначені навчальні заклади сприяли ткацькій освіті молоді, вивченню покращених технологій і розвитку ткацького промислу в краї. Так, згідно з типовим статутом Наукових крайових ткацьких варстатів, вихованців знайомили з теоретичними, практичними фаховими предметами й рисунками лише польською мовою [18]. Проте викладачі цих навчальних закладів – іноземні інструктори – нехтували традиціями гуцульського ткацького ремесла й націлювали учнів на виготовлення “модерних” (непритаманних регіону) виробів для продажу, що не сприяло етномистецькій фаховій освіті в краї.

Заснування художньо-промислової спілки “Гуцульське мистецтво” в Косові (1922) дещо покращило ситуацію в професійній національній ткацькій освіті краю [6]. Так, на базі майстерень спілки запровадили виробництво килимів, освоїли гребінкову техніку, планували заснувати школу із художнього гуцульського промислу та музей народного мистецтва.

Кульмінаційною подією для розвитку художньої освіти в Галичині була доповідь В.Січинського “Ужиткове мистецтво в системі мистецького виховання молоді” на Першому Українському Педагогічному Конгресі у Львові (1935) [12, с.134–142]. У своїй промові науковець виголосив програму розвитку художньої і художньо-промислової освіти краю. Він стверджував: “Мистецтво плястичне все служило зародком для кожного промислу – не тільки ремісничого, але і фабричного” [12, с.135]. Доповідач радив навчати мистецтву в практичному напрямі, реалізуючи гасло початку ХХ століття – “наближення мистецтва до промислу і злиття техніки з мистецтвом” [12, с.135]. З метою розвитку українського промислу й подолання явищ тодішньої економічної кризи в Галичині В.Січинський запропонував здійснювати обов’язкову художню освіту дітей і молоді на уроках рисунків і ручних праць, використовуючи аналітичні й “конструктивістичні” методи, знайомити вихованців із виробничими процесами й ужитковим мистецтвом (промисловим і народним), погодити навчальні програми з рисунків і ручних праць, вивчати історію пластичного мистецтва (відвідувати музеї, художні виставки, архітектурні пам’ятки тощо), розпочати видання національних підручників, посібників, книг, термінології та енциклопедії з народного промислу [12, с.140].

Питання, окреслені на Першому Українському Педагогічному Конгресі у Львові, знаходили свою реалізацію в художньому й художньо-промисловому навчанні дітей і молоді Галичини, у творчості професійних митців і майстрів народних промислів. Зразковою в цьому напрямі є творчість М.Біласа.

Михайло Якимович Білас народився 1924 р. у с. Креховичі Рожнятівського району Івано-Франківської області. Він – народний художник України, знаний на батьківщині й за кордоном майстер багатьох жанрів народного мистецтва (текстилю, вишивки, сюжетних аплікацій, ляльок (народних і обрядових), декоративних квітів тощо), автор оригінальних гобеленів, килимів, верет і кольорових ліжників; художник-модельєр Київського, Львівського і Харківського будинків моделей; неперевершений митець-методист і просвітник, продовжувач традицій ткацької художньої освіти Галичини в сучасній Україні.

Аналізований матеріал доводить, що на творче зростання грамотного митця впливає родинне виховання, соціально-культурне середовище, етномистецькі традиції рідного краю, а також школа. Формування М.Біласа-митця відбувалося в бойківському Підкарпатті в родині лісничого в третьому поколінні, Дрогобицькій гімназії, хореографічній студії Дрогобицького обласного драматичного театру, у класі вокалу Львівського музичного училища, Львівському художньому училищі імені І.Труша (школа традиційного ткацтва, викладач – В.Цюнь), Львівському інституті прикладного та декоративного мистецтва (1953–1959 рр., відділ художнього текстилю) та ін. [10].

Принагідно зазначаємо, що перші мистецькі пізнання М.Білас здобув у колі своєї родини, де він займався вишивкою з п’яти років. Зацікавлення народним мистецтвом спонукало його в

підлітковому віці замальовувати орнаменти, відшивати окремі мотиви. Напрацьований у дитячі та юнацькі роки мистецький досвід дозволив М.Біласу впродовж життя створити безліч рушників, серветок тощо.

Проте найулюбленішою справою митця було й залишається ткацтво. Навчання М.Біласа в родині Шкрібляків сприяло не лише досконалому вивченню технік ліжникарства, але й національного фольклору, звичаїв, обрядів та історії гуцулів. Із цього приводу митець стверджує: “Гуцули – то народ своєрідних звичаїв, я б казав, – філософії...” [7, с.87]. Проте лише творче трактування гуцульського народного ткацького мистецтва дало змогу М.Біласу знайти індивідуальний стиль у техніці виготовлення ліжників (“Багрянний”, “Ватра”, “Жовті квіти”, “Очкастий”). Подальші роботи митця за своїм змістом, стильовими ознаками були творчою подачею народних ремесел краю й характеризувалися високим професійним рівнем, мали напрямжитковості. Хоча митець скромно стверджує: “Я не вчився, я просто бачив і запам’ятовував на ціле життя. І так, з тим відчуттям живу дотепер” [14]. За твердженням мистецтвознавця Ю.Лашука, “М.Білас свідомо й послідовно у своїй творчості веде пошук етноідеалу” [8, с.4]. Митець, будучи майстром різних видів ткацтва (килимів, гобеленів, міні-гобеленів, ліжників, верет), постійно знаходиться у творчому пошуку, багато експериментує, створює сюжетні панно (“Косівський базар”, “Красуля” тощо) та аплікації. Упродовж життя М.Білас власноручно виконав понад 300 тканих виробів. Зауважуємо, що творча інтерпретація гуцульських і бойківських ліжників згодом трансформувалась у виготовлення неповторних гобеленів, міні-гобеленів і сюжетних аплікацій. Творчі роботи митця умовно можемо поділити за такими напрямками: виконані на основі народних форм із використанням гуцульського й бойківського народного мистецтва, присвячені найвищим моральним людським цінностям, фольклорно-етнографічні, природничі, філософські, сакральні.

Слід наголосити, що традиції народного мистецтва Галичини, національні звичаї, обряди та мораль є визначальними у творчості М.Біласа. Із цього приводу митець каже: “Я нічого не вигадую, коли працюю над ескізами, я просто згадую своє дитинство. І все” [8, с.21]. Творче кредо майстра пов’язане з плеканням та інтерпретацією народного мистецтва. М.Білас говорить: “Мистецтво не повинне марнувати себе на відтворення перехідного, тимчасового, тлінного. Воно має відображати і зберігати живе, прекрасне, вічне” [8, с.22].

Зміст робіт М.Біласа – глибоко національний. Тематика багатьох його виробів присвячена красі рідного краю, України, передає єдність людини з природою, побут і народні обряди. Це – аплікації “Косівський базар”, “Бойківське весілля”, “Гуцульське весілля” тощо, гобелени “Косівський базар”, “Гуцульська сім’я”, “Князі”, “Молоді” тощо. Найвищі моральні людські цінності знайшли своє відображення в гобеленах митця: “Лебеді материнства”, “Лісова пісня”, “Осінь повинь”, “Писані чічки”, “Сім’я”, “Сонячний плай” тощо. Килими-триптихи, об’єднані якимось одним фольклорно-етнографічним мотивом, становлять оригінальний напрям творчості майстра. Сюди відносяться роботи: “Бойківське весілля”, “Весільні ворота”, “Вечорниці”, “Красуля”, “Косівський базар” тощо. Філософською тематикою вирізняються роботи “Журавлиний сум”, “Дзвони долі”, “Неволя” тощо. “Найзаповітнішою темою” життя М.Біласа є сакральна. Цій темі майстер присвячує значну кількість робіт (гобелени “Вечірня молитва”, “Голгофа”, “Богородиця”, “Розп’яття” тощо).

Творчими натхненниками художника є краса оточуючої мальовничої природи, “сад, давня криниця, диво-квіти, сонце...” [7, с.87]. За висновками В.Качкана, “на кожному гобелені бачимо, як авторська фантазія, все те, що зачерпнула з життєдайної народної криниці, переосмислює, заряджає духом сучасності” [7, с.8]. Неповторність природних мотивів, збагачених власним мистецьким досвідом, дозволила створити М.Біласу оригінальні за змістом і стильовими ознаками міні-гобелени, присвячені любові до свого краю, природи, наповнити їх оптимізмом і життєлюбством. Це – природні мотиви (“Настурція”, “Квіти калини”, “Півники”, “Пожовкле листя”) та пори року (“Літо”, “Осінь”, “Зима”, “Весна”). Вивчений матеріал дає підстави стверджувати, що оригінальність робіт художника пояснюється не лише його досвідом і майстерністю ткача (власноручно переробив і вдосконалив дерев’яний верстат), вишивальника, але й живописця та графіка. Митець багато малює, а створені роботи знаходять подальшу реалізацію в його гобеленах.

Художник М.Білас вболіває за сучасне українське мистецтво, вважає, що воно втрачає свою національність. Він стверджує, що любов до прекрасного треба прививати в родині із раннього дитинства. Пригадує, що першу любов до кольору йому прищепила мама, яка казала: “Дивись, розцвіла настурція...” [14]. М.Білас у художній освіті молоді пропонує використовувати словесні, наочні та практичні методи навчання. Він радить батькам із раннього дитинства навчати дітей мистецтву вишивки, називає її класикою. Митець наголошує на потребі розповідати дітям українські казки, співати колискові. Він вважає, що батьки своїм прикладом повинні виховувати майбутніх громадян держави. Такі погляди митця можемо назвати визначальними в етномистецькому родинному вихованні українців.

Митець має власний погляд на розвиток художньої освіти в Україні. Так, дошкільна художня освіта повинна спрямовуватися на розвиток думок і фантазії в дітей. Шкільна освіта, на його думку, має виховати культурну людину, яка знає історію мистецтва рідного краю. Він радить викладати художні предмети парюю, поєднуючи вивчення теорії з практикою. Учитель, зі слів М.Біласа, має бути грамотним знавцем теорії і практики (“повинен добре розказувати, показувати”), тобто застосовувати словесні, наочні та практичні методи навчання, використовуючи колективну, групову та індивідуальну форми організації навчання. У школі, на його думку, потрібно ґрунтовно навчати мистецтва писанки, українських звичаїв і обрядів. Вища художня освіта, зі слів митця, має характеризуватися академічним підходом до вивчення фахових художніх дисциплін з обов’язковим відвідуванням музеїв та роботою в музейних фондах. “Перлиною творчості” митець вважає ескізи нашвидкуруч за короткий проміжок часу. Основою образотворчої грамоти М.Білас називає рисунок. Тільки добре вивчивши рисунок, наголошує художник, можна переходити до вивчення кольорів. Сам митець пропонує навчати майбутніх художників темперному живопису, а “натхнення” вважає “хворобою” митця. М.Білас часто повторює, що грамотний “художник повинен їздити, бувати, бачити” [14]. А це означає, що на професійне зростання й світогляд художника впливає участь у роботі конференцій, планове стажування й постійне відвідування музеїв (“позитивний матеріал для творчості”) [14].

Художник М.Білас виокремив головне завдання митця – формування власного стилю й почерку, які можливі за умови щоденної праці над собою (“багато читати, бути мудрою та всесторонньо розвинутою людиною”) [14]. Він закликає митців до якісного виконання робіт, заперечує “показуху” у творчій діяльності. М.Білас стверджує: “Треба спочатку подумати, вивчити, записати у пам’яті, а потім – створювати мистецьку роботу” [14]. Він наголошує, що персональна виставка для митця – це серйозна підготовка, професійний рубіж (“коли є свій стиль, почерк, своє “я”), а не збірка будь-яких робіт [14]. М.Білас вболіває за чистоту української мови, культуру й збереження національної художньої спадщини народу. Митець відкритий для творчої молоді. Так, подружжя Лащуків привозили студентів на творчі зустрічі й мистецькі консультації в майстерні та музеї М.Біласа, що й стало важливою школою для підготовки майбутніх художників.

Неабияку роль у творчості митця займає ґрунтовна методична діяльність. Про це свідчать експозиції Художнього музею Михайла Біласа, який заснований 19 грудня 1992 р. у м. Трускавець Львівської області. Так, третій поверх музею знайомить відвідувачів з авторською школою М.Біласа. Тут розміщено стенди з композиційними пошуками, схемами та ескізами майбутніх виробів майстра (виконані пастеллю), зразки власноручно пофарбованої пряжі, подано варіанти назв творів і терміни виконання робіт, їхні розміри тощо. Варто зазначити, що експозиції музею містять виконані за ескізами майстра вироби в натуральну величину. Це надає нам право стверджувати, що Художній музей М.Біласа є школою професійного й національного ткацтва для теперішніх і майбутніх поколінь митців і науковців.

Художник М.Білас відзначається надзвичайною працелюбністю, є учасником обласних, республіканських, всесоюзних і міжнародних виставок. Персональні виставки митця були в Україні (Івано-Франківськ, Дрогобич, Канів, Київ, Коломия, Львів, Харків, Умань) та за її межами (Бельгія, Болгарія, Естонія, Індія, Канада, Німеччина, Росія, Франція) [8, с.22]. Митця гідно поціновано в Україні, його іменем названо прижиттєвий Художній музей у м. Трускавець. Твори художника зберігаються в багатьох музеях (Національний музей народного мистецтва Гуцульщини і Покуття імені Й.Кобринського (Коломия), музей “Дрогобиччина”, Національний

музей у Львові, МЕХП НАНУ, музей Т.Г.Шевченка (м. Канів Черкаської обл.). Про М.Біласа та його творчість знято п'ять телефільмів [3, с.762].

Таким чином, аналізуючи зібраний матеріал, стверджуємо, що творчість Народного художника України М.Біласа має національні корені, носить характер ужитковості, є національною цінністю та гордістю нашої держави, а що найважливіше, – авторською школою ткацтва для теперішніх і майбутніх митців. Художньо-освітні погляди М.Біласа є прогресивними й визначальними для розвитку етномистецької освіти молоді й сучасної художньої освіти в Україні, розробки національних навчальних програм із художньої освіти, традиції яких було започатковано в Галичині на початку ХХ століття.

Актуальність проблеми для сучасної системи художньої освіти передбачає продовження дослідження, а отримані висновки – перевірки й впровадження в навчально-виховний процес.

1. Антонович Є.А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М.Є. Декоративно-прикладне мистецтво. – Львів: Світ, 1992. – 271 с.; іл.
2. Білас-Березова О. “Бельткацтво” Михайла Біласа // Матеріали Міжнародної наук.-практ. конференції “Український килим: генеза, іконографія, стилістика”. – К., 1998. – С.11.
3. Білас-Березова О. Білас Михайло Якимович // Енциклопедія сучасної України. – К., 2003. – Т.2. – С.762.
4. Білас-Березова О. Сакральна тематика у художньому світі Михайла Біласа // Сакральне мистецтво Бойківщини: Наук чит. пам'яті Михайла Драгана. – Дрогобич: Відродження, 1997. – С.15–17.
5. Волошин Л. Школа Олекси Новаківського // Образотворче мистецтво. – 2000. – №3–4. – С.31–36.
6. “Гуцульське Мистецтво” // Українське мистецтво. – Львів, 1926. – Ч.1. – С.55–56.
7. Качкан В.А. Світло високого дня: Портрети, есе, художньо-документальні повісті. – Ужгород: Карпати, 1982. – 229 с.
8. Лашук Ю. Майстер із Трускавця. – Трускавець, 1994. – 15 с.
9. Максисько Т.С. До питання історії розвитку художньої освіти у Львові // ІХ наукова конференція... кафедр Львівського державного інституту прикладного і декоративного мистецтва за 1967 р.: Збірник матер. – Львів: Львівський університет, 1968. – С.23–27.
10. Михайло Білас: Альбом / Упоряд.: О.Білас-Березова. – Дрогобич: Добре серце. – Б.р. – 4 с.; 54 іл.
11. Нога О.П. Іван Левинський: Художник, архітектор, промисловець, педагог, громадський діяч. – Львів: Основа, 1993. – 77 с.; 10 с. іл.
12. Перший Український Педагогічний Конгрес. 1935. – Львів: Накл. товариства “Рідна школа”, 1938. – 250 с.
13. Ріпко О.О. У пошуках страченого минулого: ретроспектива мистецької культури Львова ХХ ст. – Львів: Каменярь, 1995. – 286 с.; 26 арк. іл.
14. Усна розмова з М.Біласом. Запис зроблено 27.08.2005 р.
15. Шмагало Р.Т. Мистецька освіта в Україні середини ХІХ – середини ХХ ст.: структурування, методологія, художні позиції. – Львів: Українські технології, 2005. – 528с.; 742 іл.
16. Янченко В. Образ національного в барвах Михайла Біласа // Український світ. – 1993. – №1–2. – С.21–23.
17. Jaworski F. Przewodnik po Lwowie i okolicy z zółkwią i podhorcami z planem miasta i teatru. – Lwów. – Б.р. – 179 s.
18. Meruńowicz T. Opieka kraju nad szkolnictwem przemysłowym w Galicyi. – Lwów, 1887. – 135 s.
19. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1902. – Lwów, 1902. – 1264 s.

The didactic principles of M.Bilas's creative work in the context of the art education traditions of Halychyna have been revealed by the author. The influence of the national culture on the personality's world out-look, aesthetic ideals, moral values and labor skills is analyzed.

Key words: art education, the artist, national art, national art education.